

Dragana Ćorić\*

## VAKCINACIJA PROTIV COVID 19 – PRAVO NA IZBOR POJEDINCA ILI OBAVEZA ZAJEDNICE?

### Sažetak

*Pandemijske okolnosti u kojima se i Republika Srbija i svet nalaze već treću godinu su pokrenule brojne debate o različitim aspektima življenja u „novim normalnim“ uslovima. Počev od zabrane slobodnog kretanja građana u određenom periodu u toku dana (tzv. policijskog časa), (ponovnog) učenja osnovnim pravilima održavanja higijene ruku do obezbeđivanja ličnog (bezbednog) prostora svakoj osobi. Stručnjaci iz različitih oblasti mesecima ukrštaju svoje argumente na bojnim poljima postavljenim od strane svake od proglašenih preventivnih mera za sprečavanje širenja dalje zaraze. Borba sa neprijateljem, koji je nevidljiv, njegov način napada i brzina napada na ljudski organizan, nepredvidiva i stalno menjajuća, je iznedrila i posebnu kampanju za obaveznu vakcinaciju određenih kategorija stanovništva, u cilju njihove zaštite od smrtnog ishoda od ove bolesti jer se njihov imuni sistem smatra više ugroženim nego kod drugih ljudi. Međutim, posebno su koncept obavezne vakcinacije protiv COVID 19, kao i posebni sertifikati kojima se usled vakcinacije garantuje „valjanost“ nečijeg zdravstvenog stanja, došli pod udar zastupnika individualnih prava (koji se uz to zalažu i za njihov primat nad kolektivnim pravima – smatrajući da zajednicu čine brojne zadovoljne individue).*

*U ovom radu će biti razmatrano sučeljavanje dva koncepta – individualnih prava i kolektivnih prava, u kontekstu vakcinacije protiv COVID 19. Individualno pravo svake osobe je u ovom slučaju njegovo pravo na izbor, koje osobi garantuje autonomiju prilikom izbora načina lečenja ili odustanka od lečenja uopšte. Sa druge strane pravo zajednice da zahteva pokoravanje njenih članova njenim zahtevima za samoodržanje, tako što će morati da učine nešto sa čime nisu u potpunosti saglasni, prevazilazi granicu kompromisa na koji pojedinac pristaje prilikom ulaska u zajednicu. Težeći da u zajednici dobije zaštitu, posebno zaštitu svoje autonomnosti i individualnosti, pojedinac se u pandemijskim okolnostima nalazio izneverenim jer je njegova individualnost bila grubo kršena zahtevom za vakcinacijom. U suprotnom, član zajednice koji je želeo da ostvari svoje pravo na izbor je izopšten iz zajednice i uskraćena mu je realizacija brojnih drugih prava.*

---

\* Doktor pravnih nauka, docent na Pravnom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu, Republika Srbija. E-mail: [dragancica2@gmail.com](mailto:dragancica2@gmail.com)

*Ili nije? Ili je, realizujući svoje individualno pravo na izbor ugrožavao pravo na izbor drugim ljudima ili dovodio u bezizlaznu situaciju one koji zbog određenih okolnosti ni nemaju nikakav izbor?*

*Pitanje koje ovde želimo da osvetlimo jeste: koliko slobode pojedincu je dovoljno, a da ne ugrozi zajednicu u kojoj živi i samim tim i samodestruktivno deluje po sebe samog? Postoji li granica, ili su te granice izbrisane u pandemijskim okolnostima?*

**Ključne reči:** individualna prava, kolektivna prava, vakcinacija, pravo na izbor, pandemija COVID 19.

## 1. INDIVIDUALNA VS. KOLEKTIVNA PRAVA

Koncepti individualnih i kolektivnih prava proističu iz različitog posmatranja određenih generacija ljudskih prava. Usmerena na ostvarivanje tri najveće vrednosti koje svaki čovek ima, odnosno može imati – slobodu (građanska i politička prava), jednakost (ekonomska, socijalna i kulturna prava) i bratstvo (solidarnost), ljudska prava su u 21. veku, kao i njihovo tumačenje, zaštita i primena, dobila drugačiju dimenziju (Vasak, 1977: 29–30). Preci koji su ginuli na barikadama za slobodu o kojoj su sanjali, danas bi se zapitali za koga su sanjali i izborili brojne slobode, posebno slobodu izbora. Ponekad se iza zagovaranja određenih prava i sloboda nalazi (potpuno opravdani) ljudski nagon za odricanjem od odgovornosti za sopstvene akte i posledice koje ti akti proizvode. Ponekad se iza sličnih zagovaračkih pokreta kriju bazične ljudske emocije, kao što su strah, zavist ili želja. Naročito je sloboda izbora postala glavni kriterijum razlike između individualnog i kolektivnog identiteta, poštovanja samo sebe sa jedne strane i pristajanja na kompromis zbog održanja zajednice sa druge strane.

Jedan od kriterijuma određivanja pripadnosti nekog ljudskog prava generaciji ljudskih prava je vreme njegovog pojavljivanja. Kao kriterijumi klasifikacije ljudskih prava su korišćeni i sadržina ljudskih prava ili pravna snaga samih prava, odnosno dokumenata koji su ih ustanovili (Gajin, 2012: 147).

„Tako se govorilo da su prava prve generacije sadržana u „čvrstim“ pravnim pravilima koja država mora da poštuje. Nasuprot tome, pravila o pravima druge generacije manje su pravno obavezujuća za državu, jer sadrže samo tzv. „obavezu unapređivanja“ pojedinih oblasti, a ne čvrste pravne garancije ustanovljene u korist pojedinaca, dok norme o pravima treće generacije više zagovaraju određeni društveni ideal, odnosno predstavljaju „političke ciljeve“, bez navođenja jasnih sadržaja, odnosno „obrisa“ pojedinih od njih“ (Gajin, 2012: 147–148).

U savremeno doba preteže argument da bez obzira na prethodno navedene kriterijume razlikovanja ljudskih prava, zajednički kvalitet svima je njihova nedeljivost, neotuđivost i jednaka važnost. Jedina razlika, kako neki autori navode, jeste u tome da li ih pojedinac može osvariti samostalno ili mu je potrebna manja ili veća podrška države u tome (Gajin, 2012: 150).

Građanska i politička prava (prava prve generacije) su apsolutna i individualna; apsolutna, jer ona jednostavno postoje i pripadaju svakom ljudskom biću ponaosob, bez obzira htelo to biće ili ne, bez obzira priznaju li ta prava države i prava u kojima ti ljudi žive; individualna, jer svako od tih prava pripada isključivo pojedincu, na njegovo ime i prezime. Titular individualnog prava je, dakle, individua sama, i sa tim pravom raspolaže po svom nahođenju i na način kako to

želi – bilo da želi da koristi to svoje pravo ili ne. To pravo, kao na primer pravo na život i najviša zaštita tog prava, pripadaju pojedincu u svim vremenima i u različitim okolnostima. Ova prava predstavljaju i „zaštitu slobode pojedinca od države.” Građanska prava naglašavaju autonomiju čoveka u odnosu na državnu vlast, što znači da se država u njegov život može uplitati samo do one mere koju iziskuje život u društvu“ (Rudić, 2001: 13).

Ostvarivanje socijalnih, kulturnih i ekonomskih prava (druga generacija ljudskih prava)<sup>1</sup> zahteva prepoznavanje i pomoć pri ostvarivanju od strane države. Da bi oni koji su u stanju nemoći, nemaštine ili nemogućnosti da ostvare druga prava koja čine njihov ljudski identitet (sem prava da budu živi i da izraze svoje mišljenje, na primer) mogli da uživaju u svojim pravima, neretko država mora oduzeti deo sličnih prava od drugih – i dati njima, jer oni sami nisu sposobni to da učine. S. Jovanović je ovo nazivao „velikim zakonodavnim programom“ (Jovanović, 1922: 459), čiji je značaj veći od bilo kog pojedinačnog prava.

Sva druga ljudska prava, sem ovih iz prve dve generacije ljudskih prava, jesu kolektivna prava. Svojom sadržinom utiču na pojedinca da se svoje apsolutne slobode odrekne delom ili u celini, čime će doprineti zajednici kojoj pripada. Kolektivna prava proističu iz koncepta društvenog ugovora (Ruso, 2016), što podrazumeva stvaranje i uvažavanje opšte volje i odricanje od partikularnih interesa u cilju održanja zajednice kao garanta (jednake) bezbednosti svih pojedinaca. Kolektivna ljudska prava su istovremeno i proizvod članstva pojedinca u nekoj zajednici, odnosno kolektivitetu. Pojedinaac postaje titular ovih prava samo zbog toga što uživa članstvo u nekoj zajednici. Pomoć države u ostvarenju ove generacije prava je nužna i obavezna, no to ne znači da se menja titular prava. Ako bi zajednica postala titular, recimo prava na očuvanje jezika, kulture, pojedinac i njegova individualnost bi bili negirani.

“Da bi građani mogli biti međusobno jednaki eminentno politički subjekti u javnoj, političkoj sferi društva, moraju se osloboditi svake zasebne partikularne vezanosti, tipične za tradicionalno predpolitičko društvo“ (Bobio, 1992: 7) .

Pojedinac bolje i lakše ostvaruje i svoja individualna prava – u kolektivitetu. Dodatno dobija i nova, samo zato što pripada toj zajednici. Zapravo, i individualna i kolektivna prava svoj puni značaj i smisao dobijaju u zajednici. Zbog toga se njihovo stalno suprotstavljanje čini suvišnim (Vukadin, 2002: 22). Ili nije?

Smatramo važnim da u diskusiju o odnosu individualnih i kolektivnih prava uvedemo još jedan pojam, koji potiče indirektno iz aksiologije.

<sup>1</sup> Katalog ovih prava ustanovljen je Međunarodnim paktom o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima iz 1966. godine, koji je stupio na snagu 1976. godine, kada ga je potpisalo i ratifikovalo potrebnih 35 država. Više o samom Paktu, izveštajima o njegovoj primeni na: <https://www.minljmpdd.gov.rs/lat/medjunarodni-ugovori-icescr.php>. Pristup sajtu: oktobar 2022. godine.

Ljudi vrednuju sebe i svet oko sebe prema određenim merilima.

„Vrednosti nisu u željama, već radije u poželjnosti – to jest, u onome što želimo, i što osećamo da je ispravno i prikladno da se želi za sebe i druge. Vrednosti su zapravo apstraktni standardi koji prevazilaze impulse trenutka i prolazne situacije“ (Kluckhohn, 1951: 388–433).

Sadržaj vrednosti pokazuje šta ljudi smatraju dobrim i važnim, a intenzitet koliko to smatraju dobrim i važnim. Vrednosti pojedinaca koje su poređane po važnosti predstavljaju individualni sistem vrednosti, koji pokazuje ne samo koje su vrednosti važne, već i predispozicije pojedinca da se ponaša na određeni način. Vrednosti nastaju na osnovu učenja od okoline, različitih vidova socijalizacije kojima smo podvrgnuti od najranijeg doba, i mnogim drugim društvenim, ekonomskim i istorijskim faktorima. Vrednujemo sebe, druge i svet oko sebe svesno i nesvesno. Što je dublje usađena (i duže prisutna u nama), vrednost nekoga/nečega oblikuje i naš karakter. Poslednjih decenija, tvrde neki autori, čovek se zapravo toliko promenio, u svojoj suštini, da je počeo da menja okolinu oko sebe, do te mere da je i svoju okolinu i svaku zajednicu u kojoj živi potčinio sebi i svojim ličnim zahtevima kao pojedinca (Mekiben, 2007: 9).

Intristička vrednost je osnovna mera vrednosti u opštoj etici i filozofiji, i odatle su je preuzele brojne primenjene etike (ekološka etika, i medicinska etika, na primer) (Afeissa, 2009: 529). Sve što postoji, vrednost je samo po sebi, već samim tim što postoji. Intristička vrednost ne procenjuje i ne rangira nečiju vrednost odnosno važnost ili količinu dobra prema tome koliko je to nešto vredno pojedincu ili zajednici, već svakome i svačemu daje jednaku, svesremenu vrednost (Mur, 1963: 13–14, 20). Tome je suprotstavljeno antropocentrično shvatanje vrednosti, koje podrazumeva vrednost u onom obimu delova životne sredine u kom je ona korisna samom čoveku kao najznačajnijem i jedinom mislećem biću među svim živim bićima.

Šrader-Frečeta (2005: 190) deli ljudska prava na jaka i slaba ljudska prava. Jaka ljudska prava, kao što je pravo na život, imaju nadmoć nad blagostanjem i održanjem životne sredine. Ova ljudska prava nikako nisu intristična, smatra Šrader-Frečeta, već su postavljena kao najviša, apsolutna, neotuđiva i njihovo ugrožavanje se prema međunarodnim konvencijama i nacionalnim pravima najstrožije kažnjava.

Upravo na mestu ukrštanja misli o individualnim i kolektivnim pravima, sa intristističkim i antropocentričkim viđenjem sveta, se nalazi i priča o opravdanoosti vakcinacije u toku pandemije COVID19 i oprečnim reakcijama država, javnosti i običnih građana na različite modalitete koje su države širom sveta postavile.

## 2. PRAVO NA ŽIVOT VS. PRAVO NA ZDRAVLJE?

U istraživanju o obaveznoj i dobrovoljnoj vakcinaciji protiv zaraznih bolesti u evropskim državama (Biblioteka Narodne skupštine, 2015), navedeno je da je „vakcinacija koja čini ljude imunim na bolesti izazvane virusima ili bakterijama nesumnjivo jedna od najisplativijih i najdostupnijih mera za očuvanje zdravlja stanovništva. Raširenom vakcinacijom su u Evropi iskorenjene teško izlečive bolesti kao što su velike boginje i dečja paraliza. Sve zemlje EU preporučuju vakcinaciju protiv ozbiljnih, ponekad smrtonosnih bolesti. Međutim, neke vakcine su potcenjene i nedovoljno iskorišćene“. U daljem tekstu ovog istraživanja navodi se da je Komisija EU preduzela sledeće mere, posebno u cilju širenja obuhvata mera i preventabilnosti zaraznih bolesti:

- Pomoć pri uvođenju vakcina protiv raka grlića materice.
- Promovisanje vakcinacije protiv sezonskog gripa za osobe koje su izložene opasnosti da postanu ozbiljno bolesne kada dobiju grip (‘rizične grupe‘). Preporuka Saveta usvojena 22. decembra 2009. poziva zemlje EU da izvrše svake godine, od zimske sezone 2014/2015, vakcinaciju 75% osoba koje pripadaju rizičnim grupama protiv sezonskog gripa.
- Zemlje EU se ohrabruju da obezbede da što veći broj dece primi glavne vakcine za dečji uzrast.
- Komisija EU je takođe pomogla zemljama EU da razviju strategiju vakcinacije protiv pandemije H1N1 gripa, poznatijeg kao ‘svinjski grip‘ (Biblioteka Narodne skupštine, 2015).
- Izveštaj je rađen pre nove pandemije COVID 19, i ukazuje na, paradoksalno, veći obuhvat populacije vakcinacijom<sup>2</sup> u zemljama u kojima je vakcinacija postavljena na dobrovoljnoj osnovi, nego tamo gde je obavezna.<sup>3</sup>
- Zdravlje se prema konceptu „zdravlje za sve“ Svetske zdravstvene organizacije definiše kao „sposobnost za vođenje ekonomski i socijalno produktivnog života“ (Halfdan, 1981) i „podrazumeva uklanjanje zdravstvenih prepreka,

<sup>2</sup> U ovom izveštaju su obrađene vakcinacije protiv najtežih zaraznih bolesti, kao i najčešćih dečjih bolesti, bez COVID 19, koji u vreme sačinjavanja izveštaja još nije otkriven.

<sup>3</sup> Prema već pomenutom izveštaju iz fusnote 2, „Uprkos činjenici da je imunizacija u Republici Srbiji obavezna prema članu 25. Zakona o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti (Sl. glasnik RS, br. 125/2004), svake godine oko 2.000 mališana u Srbiji ne primi vakcine protiv 10 zaraznih bolesti. Jedan broj dece koja potiču iz najsiriromašnijih slojeva društva nisu ni evidentirana niti ih roditelji vode kod lekara, a jedan broj roditelja donosi takvu odluku i kod pedijatra potpisuje izjavu da ne želi da njegovo dete bude vakcinisano. Član 53. ovog zakona navodi novčane kazne kojima se kažnjava fizičko lice koje se ne pridržava propisanih obaveza. Pravilnik o imunizaciji i načinu zaštite lekovima (Sl. glasnik RS, br. 11/2006, 25/2013, 63/2013, 99/2013, 118/2013 i 65/2014) bliže propisuje način imunizacije i njeno sprovođenje“, str. 6 navedenog izveštaja.

odnosno neuhranjenosti, neznanja, zagađene vode za piće i ne higijenskog stanovanja, i rešavanje medicinskih problema kao što je postojanje adekvatnog bolničkog osoblja i smeštajnih kapaciteta, lekova i vakcina” (Halfdan, 1981).

Zdravlje se može zbog toga shvatiti kao vrednost koja može navesti zakonodavca, u svakoj državi, da u određenim okolnostima učini sve što je moguće da zaštiti stečeni nivo zdravlja ljudi u državi i da zbog toga zanemari sva druga ljudska prava. Zdravlje je sveobuhvatni fenomen i osnovna potreba savremenog društva više nego ikada pre.

Svetska zdravstvena organizacija je 11. marta 2020. proglasila stanje pandemije COVID 19 u celom svetu<sup>4</sup>. Ova odluka je nastala na osnovu podataka koji su joj u tom momentu bili dostupni, da je rasprostranjenost ovog virusa kao novog soja virusa iz ove grupacije zabeležena u čak 114 država na svetu, da je zabeleženo 118 000 slučajeva ove bolesti i već preko 4000 smrtnih ishoda. Još tada je Svetska zdravstvena organizacija istakla da u ovoj pandemiji, kao nijednoj drugoj do tada, je potrebna saradnja i disciplina svih ljudi na svetu u zajedničkoj borbi protiv ovog nepoznatog i posebno nepredvidljivog neprijatelja. Ova pandemija je kreirala „novu realnost“ – stanje i življenje života punog ograničenja skoro tri godine nakon njenog proglašavanja.

„Nijedna druga pandemija u skorije vreme nije imala ovakve poražavajuće efekte, niti se širila na ovako brz i nepredvidljiv način. Zbog svih tih okolnosti, i u našoj zemlji, kao i u brojnim drugim zemljama sveta, hijerarhija vrednosti je potpuno promenjena“ (Ćorić, 2021: 120).

To je značilo ograničavanje brojnih sloboda, kao što su sloboda kretanja, komunikacije, i druge, ali i uvođenje obaveze stalnog testiranja i vakcinacije, kao do tada proglašene najefikasnije mere prevencije od različitih bolesti.

Vakcinacija protiv COVID- 19 je izazvala u javnosti najviše kontroverze, zbog kratkog perioda istraživanja, „takmičenja“ farmaceutskih kompanija u tome ko će prvi izbaciti na tržište vakcinu protiv COVID-19 (bez obzira na njenu efikasnost) što je celoj preventivnoj ulozi vakcina dalo negativan prizvuk, kao i brojnim oprečnim informacijama koje su dolazile iz suparničkih farmaceutskih tabora o mogućem preskakanju faza istraživanja, „pokrivenim“ stvarnim rezultatima probnih faza na ljudskim volonterima, i slično.<sup>5</sup> Dodatnu

---

<sup>4</sup> Više informacija o proglašenju pandemije i praćenju broja obolelih i umrlih po kontinentima, 24 sata na dan, prema dostupnim podacima se nalazi na: <https://covid19.who.int/more-resources>. Pristup sajtu: oktobar 2022.

<sup>5</sup> Neki od razloga su navedeni u sledećem članku: <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-58228246>, pristup sajtu: oktobar 2022. godine.

zabunu među običnim građanima su izazivali brojni predstavnici medicinskog osoblja, jednako niže medicinsko osoblje, kao i lekari specijalisti<sup>6</sup> (epidemiolozi, pulmolozi, infektolozi – dakle stručnjaci u sferama zdravlja koje su najviše ugrožene) sa oprečnim izjavama o efikasnosti ne samo ove vakcine, već i svih drugih vakcina.

Sa svoje strane, država je precizno i detaljno izveštavala javnost o svim dešavanjima u vezi sa pandemijom COVID 19, a sve u skladu sa jednim od principa koje je Svetska zdravstvena organizacija ustanovila na početku pandemije: „inovirajte i učite“ (tj. širite informacije):<sup>7</sup>

Otvoren je sajt: <https://covid19.rs/o-covid-19-virusu/>, koji i danas sadrži podatke o kontakt centrima, mestima za testiranje i preventivnu vakcinaciju kao i druge korisne informacije;

Pravno informacioni sistem, inače uspostavljen Zakonom o objavljivanju zakona i drugih propisa i akata („Službeni glasnik RS“, broj 45/2013), od 1. januara 2014. godine, kao zbirka podataka u elektronskom obliku. formirao je posebnu stranicu tokom vanrednog stanja na kome su se hronološki mogle pratiti česte izmene propisa tokom vanrednog stanja: <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/fp/covid19;>

Ministarstvo spoljnih poslova je ustanovilo posebnu stranicu na već postojećoj stranici, koja se i danas redovno ažurira podacima o uslovima ulaska u republiku Srbiju ili ulaska naših državljana u druge države: <https://www.mfa.gov.rs/gradjani/putovanje-u-inostranstvo/covid-19-uslovi-za-putovanje;>

Slične posebne informacione sekcije na svojim sajtovima imaju ministarstvo zdravlja (<https://www.zdravlje.gov.rs/tekst/351321/informacije-od-znacaja-za-putnike-u-medjunarodnom-saobracaju-ulazak-u-republiku-srbiju.php>), ministarstvo finansija (<https://www.mfin.gov.rs/sr/aktivnosti-1/odluke-vlade-republike-srbije-1>) i druga ministarstva.

Brojni izvori informisanja su, čini se, pre doveli do novog pada poverenja u institucije sistema i nameru sa kojom bi istu sprovodili. Ne ulazeći u suštinu

<sup>6</sup> Recimo jedan članak na sajtu Slobodne Evrope decidno navodi imena nekih od lekara koji su istupili protiv vakcinacije COVID 19: <https://www.slobodnaevropa.org/a/31179853.html>, pristup sajtu: oktobar 2022. godine. U atmosferi i inače pada poverenja u institucije sistema, ovakve izjave su delovale višestruko zbunjujuće za obične građane, koji su decenijama unazad ućeni da veruju „autoritetima, stručnjacima“, itd. Navođenje ovog linka ne predstavlja lični stav autora o nečemu za šta nije stručan – već navođenje nečega što logički predstavlja kontradikciju.

<sup>7</sup> WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19 – 11 March 2020, доступно на : <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020>. Pristup sajtu: oktobar 2022. godine.

razloga protivljenja vakcinaciji, i bez namere da te razloge opovrgavamo, u ovom radu vakcinaciju protiv COVID 19 posmatramo sa sledećih aspekta:

- Da li je ovako postavljena vakcinacija individualno ili kolektivno pravo?
- Koje pravo ima primat u ovoj situaciji?

Pravo na zdravlje ima svoj individualni i kolektivni oblik ispoljavanja. Zakon o zdravstvenoj zaštiti<sup>8</sup> definiše zdravstvenu zaštitu kao „sprovođenje mera i aktivnosti za očuvanje i unapređenje zdravlja državljana Republike Srbije (u daljem tekstu: građanin), sprečavanje, suzbijanje i rano otkrivanje bolesti, povreda i drugih poremećaja zdravlja i blagovremeno, delotvorno i efikasno lečenje, zdravstvenu negu i rehabilitaciju“ (čl.2 stav 2 spomenutog zakona). Svako lice koje se nalazu na teritoriji Republike Srbije ima jednako pravo na zdravstvenu zaštitu (član 3 stav 1 ovog zakona). Dakle usmereno je na pojedinca, i pojedinac je isključivi titular tog prava. U čl. 20 stav 1 istog zakona proklamovano je načelo poštovanja ljudskih prava i vrednosti i prava deteta u zdravstvenoj zaštiti, koje glasi:

„Načelo poštovanja ljudskih prava i vrednosti u zdravstvenoj zaštiti podrazumeva obezbeđivanje najvišeg mogućeg standarda ljudskih prava i vrednosti u pružanju zdravstvene zaštite, pre svega prava na život, nepovredivost fizičkog i psihičkog integriteta i neprikosnovenost ljudskog dostojanstva, obezbeđivanje ravnopravnosti polova i rodne ravnopravnosti, uvažavanje moralnih, kulturnih, religijskih i filozofskih ubeđenja građanina, kao i zabranu kloniranja ljudskih bića.“

U okviru opštih prava, svaki pacijent – korisnik zdravstvene zaštite ima sledeća prava, u skladu sa Zakon o pravima pacijenata:<sup>9</sup>

- pravo na dostupnost zdravstvene zaštite (čl. 6);
- pravo na informacije o svim pravima u zdravstvenom osiguranju i načinima njihovog ostvarivanja (čl. 7);
- pravo na preventivne mere (čl. 8), u koje se ubraja i vakcinacija;
- garanciju sopstvene bezbednosti prilikom intervencija i drugih zdravstvenih postupaka (čl. 10);
- pravo na obaveštavanje o bolesti i postupku koji će biti primenjen prema njemu (čl. 11) na osnovu koje će doneti informisani pristanak na datu intervenciju ili istu odbiti (čl. 15);
- kao i pravo na poverljivost podataka iz svog zdravstvenog kartona (čl. 14).

---

<sup>8</sup> Službeni glasnik RS, br. 25/2019.

<sup>9</sup> Službeni glasnik RS, br. 45/2013 i 25/2019 – dr. zakon.

Titular svakog od navedenih prava je isključivo pojedinac, te shodno ranije navedenom konceptu individualnih prava, on bi mogao ovim pravom da upravlja, odnosno da ga koristi ili ne, prema svom ličnom nahodaženju. Odbijanje pristanka na određenu intervenciju, *stricto sensu* bi ugrožavalo samo to lice. Međutim, istovremeni kolektivni karakter ovog prava se utvrđuje u istom Zakonu o pravima pacijenata kojim se utvrđuje ograničavanje svih navedenih prava pacijenta u korist drugih pacijenata. Član 34 ovog zakona decidno uspostavlja dužnost pacijenta da „poštuje prava drugih pacijenata, utvrđena ovim zakonom, koji ostvaruju zdravstvenu zaštitu u zdravstvenoj ustanovi, privatnoj praksi, organizacionoj jedinici visokoškolske ustanove zdravstvene struke koja obavlja zdravstvenu delatnost i drugim pravnim licima koja obavljaju određene poslove iz zdravstvene delatnosti“. Takođe, individualni karakter prava na zdravlje i zaštitu zdravlja dodatno ograničava i član 6 Zakona o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti, gde se navodi da:

„U slučaju opasnosti od zarazne bolesti koja nije određena u članu 5. ovog zakona, a koja u većoj meri može ugroziti stanovništvo Republike Srbije, Vlada na predlog ministra nadležnog za poslove zdravlja (u daljem tekstu: ministar), može takvu bolest proglasiti zaraznom bolešću čije je sprečavanje i suzbijanje od interesa za Republiku Srbiju, kao i odrediti odgovarajuće mere, uslove, način sprovođenja, izvršioci i sredstva za sprovođenje.“

Upravo je proglašenje pandemije COVID-19 na svetskom nivou aktiviralo i ovo ograničenje, te smatramo da je ***individualni karakter prava na zdravlje ustupio mesto, odnosno primat kolektivnom karakteru istog prava.*** To znači da odluka pojedinca, koja može ugroziti čitavu zajednicu ili njen deo (primera radi, odbijanja imunizacije) može sa punim pravom biti suspendovana. S tim u vezi je i sadržaj čl. 52 istog zakona u kome je navedeno da:

Ministar na osnovu predloga Komisije i Zavoda može narediti:

- a) zabranu okupljanja na javnim mestima;
- b) ograničenje kretanja stanovništva u području zahvaćenom vanrednom situacijom;
- v) zabranu ili ograničenje putovanja;
- g) zabranu ili ograničenje prometa pojedinih vrsta robe i proizvoda;
- d) vanrednu vakcinaciju;
- đ) mere lične zaštite od infekcije, što je i učinjeno u toku vanrednog stanja 2020. godine izmenama i dopunama ovog zakona. U tom smislu, smatramo da su često pogrešno tumačene odredbe Ustava Republike Srbije<sup>10</sup> u vezi sa (individualnim) pravom na život (čl. 24 Ustava RS) i zaštitom fizičkog i psihičkog

<sup>10</sup> Službeni glasnik RS, br. 98/2006 i 115/2021.

integriteta (čl.25 Ustava RS). Naime svako pravo, i ustavom garantovano, može biti predmet ograničavanja u cilju zaštite javnog poretka, zdravlja građana ili zbog javne opasnosti koja je izvesna ili realno postojeća ( čl. 200 stav 1 Ustava RS).

Vakcinacija protiv COVID 19 je smatrana eksperimentom, odnosno „ medicinskim ili naučnim ogledom u kome neko učestvuje bez svog slobodno datog pristupka“ (čl. 25 stav 2 Ustava RS). Međutim, to bi se moglo smatrati eksperimentom odnosno medicinskim ili naučnim ogledom ako bi određena vakcina bila u fazi istraživanja, odnosno probe na ljudskim dobrovoljcima. Svaka od vakcina protiv COVID 19 koje su u primeni za imunizaciju u Republici Srbiji su prošle postupak odobravanja od strane Agencije za lekove i medicinska sredstva Srbije, u skladu sa Uredbom o o izdavanju privremene dozvole za lek – vakcine za imunizaciju stanovništva protiv zarazne bolesti COVID-19<sup>11</sup>, dok su informacije o svakoj od njih kao i najopštije informacije, predložene tako da ih prosečan čovek može razumeti, dostupne na odgovarajućem sajtu<sup>12</sup>. Vakcinacija protiv COVID 19 u Srbiji nije oglašena obaveznom, kao što je to bio slučaj u nekim evropskim državama.<sup>13</sup> Opet, državljani Republike Srbije su se u priličnom broju odazvali samoj vakcinaciji, zbog putovanja u inostranstvo (različite države su postavile različite uslove za ulazak u svoje zemlje a jedan broj njih zahteva i tzv. „zeleni COVID sertifikat“) ili zbog prihvatanja svog dela odgovornosti u očuvanju zdravlja cele zajednice.

<sup>11</sup> *Službeni glasnik RS*, br. 17 od 26. februara 2021, 97 od 15. oktobra 2021.

<sup>12</sup> Ovde nalazimo i objašnjenje zašto je toliko vakcina u fazi istraživanja: “Veliki broj vakcina kandidata se prati i analizira pre nego što se potvrdi njihova bezbednost i efikasnost. Na primer, na svakih 100 vakcina koje se ispituju u laboratoriji i na laboratorijskim životinjama, otprilike njih sedam budu dovoljno dobre da uđu u klinička ispitivanja na ljudima. Od vakcina koje su ušle u klinička ispitivanja, tek je svaka peta uspešna. Prisustvo mnogo različitih vakcina u razvoju povećava šanse da se dobije jedna ili više uspešnih vakcina, za koje će se pokazati da su bezbedne i efikasne za utvrđene prioritetne grupe.“ Svako takvo istraživanje zahteva ogroman ljudski napor naučnika koji rade na razvoju, trošenje finansijskih i drugih resursa i na kraju, traženje kompatibilnih kandidata koji su nažalost neizbežni u probnim fazama – ljudi odbrovoljaca koji će prihvatiti da se nova vakcina ili lek testiraju na njima. Detaljno na : <https://vakcinacija.gov.rs/vaccine-protiv-covid-19-u-srbiji/>, pristup sajtu: oktobar 2022. godine.

<sup>13</sup> U Austriji je od februara meseca 2022. godine na snazi naredba o obaveznoj vakcinaciji stanovništva starijeg od 18 godina vakcinom protiv COVID 19. Ova mera je usvojena sa važenjem do februara 2024. godine i do sada je prema podacima austrijskog ministarstva zdravlja, vakcinisano više od 70 posto stanovništva. Shvatili su, kako se to navodi u ovom tekstu, da je u pitanju teška politička odluka koju je donela austrijska vlada, ali su je prihvatili kao jedini način da izađu iz pandemije i nastave život kakav su imali pre pandemije. Ceo tekst dostupan na : <https://www.slobodnaevropa.org/a/u-austriji-obavezna-vakcinacija/31681006.html>, pristup sajtu: oktobar 2022. godine. Mesec dana kasnije, od ove se mere odustalo. Videti <https://bizlife.rs/austrija-ukinula-obaveznu-vakcinaciju/>, pristup sajtu: 24. oktobar 2022.

Zbog svega nevedenog, smatramo da ***vakcinacija ima karakter kolektivnog prava, i da u navedenim pandemijskim okolnostima ima primat nad drugim individualnim pravima***. Ipak, naglašavamo da i dalje postoji pravo na izbor – i suočavanje sa etičnošću sopstvenog izbora, odnosno neadekvatnog izbora i posledica koje odluka pojedinca ima na njegovu okolinu.

### 3. UMEŠTO ZAKLJUČKA

U svom misaonom eksperimentu pod nazivom „Argument poslednjeg čoveka”, Ričard Silvan (Sylvan, 1973: 205–210), poznati ekološko-etički mislilac i aktivista, navodi primer čoveka koji je ostao potpuno sam na svetu. Živih ljudi nema više, ali je opstao, unekoliko, biljni i životinjski svet. Ovaj čovek, vođen sopstvenim šovinizmom i konačnim oslobođenjem od svih pravila – jer ne postoji niko ko bi ga mogao kontrolisati i kažnjavati za kršenje bilo kojih pravila, se odlučuje za autodestruktivni čin, kojim uništava i sebe i preživeli svet oko sebe.

Čovek iz Silvanovog misaonog eksperimenta je zapravo pravi eksponent primata individualnih prava u odnosu na prava kolektiviteta. Svojim individualizmom i neempatičnošću, ljudi pre njega su uništili celokupnu ljudsku civilizaciju. Uvek imajući u fokusu samo sebe i zadovoljenje svojih sopstvenih želja, podsmehnuli su se, kako Silvan navodi, zajednici koju su oni sami činili i postali zadovoljni sa samodovoljnošću. Samodovoljnost, ipak nije dovoljna da čovečanstvo opstane, jer se ono smanjuje sa gubitkom svakog čoveka. Zajednica postoji kao skup brojnih pojedinaca, a njen opstanak proističe iz zajedničkih, malih i velikih, napora, svih članova ili većine članova te zajednice. Pojedinaac svojim postojanjem ima intrističku vrednost; međutim održanje zajednice zavisi od skupa mnogih intrističkih vrednosti različitih pojedinaca. Što pre se shvati da traženje zaštite svojih prava od zajednice podrazumeva brojne kompromise radi ostanka u toj istoj zajednici – čini se i ova pandemija će biti brže okončana.

Čak i da mali udeo u tom završetku ima i – vakcinacija.

### LITERATURA

- Afeissa, Hitcham S. (2009). Intristic value. U *Encyclopedia of Environmental Ethics and Philosophy* (eds: J. Baird Callicott and Robert Frodeman), Macmillan Reference USA, a part of Gale, Cengage Learning.
- Bobio, N. (1992). Liberalizam i demokratija. Zagreb.

- Gajin, S. (2012). Ljudska prava: pravno-sistemiški okvir. Pravni fakultet Univerziteta Union: Centar za unapređivanje pravnih studija: Institut za uporedno pravo.
- Ćorić, D. (2021). Promena hijerarhije vrednosti u toku vanrednog stanja u Republici Srbiji 2020. godine. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Prištini*, 115–135.
- Jovanović, S. (1922). Ustavno pravo Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Beograd.
- Kluckhohn, C. (1951). Values and Value – Orientations in the Theory of Action: An Exploration in Definition and Classification. In: *Toward a General Theory of Action*, (eds. Parsons, T. & Shils, E.) Harvard University Press, Cambridge.
- Mahler, H. (1981). The meaning of Health For All by the year 2000. *World Health Forum*, Vol. 2, No. 1.
- Mekiben, B. (2007). Klimatske promene. Beograd: Id Esoteria.
- Mur, DŽ. E. (1963). Principi etike. Beograd: Nolit.
- Ruso Žak Ž. (2016). Društveni ugovor. Beograd.
- Shrader-Frechette, K. (2005). Environmental ethics. The Oxford Handbook of Practical Ethics, Edited by Hugh LaFollette.
- Sylvan(Routley), R. (1973). Is there a need for a new, an environmental ethic? *Proceedings of the XVth World Congress of Philosophy*, 1: 205–210.
- Vasak, K.A. (1977). Thirty Year Struggle. UNESCO courier.
- Vukadin, D. (2002). Individualna i kolektivna ljudska prava. Sarajevo.
- Rudić, M. (2001). Ljudska prava – priručnik za nastavnike. Beograd: Beogradski centar za ljudska prava.

### Pravni akti

- Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, 1966. Dostupno na: <https://www.minljmpdd.gov.rs/lat/medjunarodni-ugovori-icescr.php>.
- Pravilnik o imunizaciji i načinu zaštite lekovima, *Službeni glasnik RS*, 11/2006, 25/2013, 63/2013, 99/2013, 118/2013 i 65/2014.
- Uredba o o izdavanju privremene dozvole za lek – vakcine za imunizaciju stanovništva protiv zarazne bolesti COVID-19, *Službeni glasnik RS*, br. 17 od 26. februara 2021, 97 od 15. oktobra 2021.
- Ustav republike Srbije, *Službeni glasnik RS*, 98/2006 i 115/2021.
- Zakon o pravima pacijenata, *Službeni glasnik RS*, br. 45/2013 i 25/2019 – dr. Zakon
- Zakon o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti, *Službeni glasnik RS*, 15/2016, 68/2020 i 136/2020.
- Zakon o zdravstvenoj zaštiti, *Službeni glasnik RS*, 25/2019.

## Ostali izvori

- BBC. (2022, 1. februar). U Austriji stupio na snagu zakon obaveznoj vakcinaciji. *Radio Slobodna Evropa*. Dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/u-austriji-obavezna-vakcinacija/31681006.html>
- BIZLife. (2022, 9. mart). Austrija odustala: Nema više obavezne vakcinacije. *BIZLife*. Dostupno na: <https://bizlife.rs/austrija-ukinula-obaveznu-vakcinaciju/>
- Istraživanje Biblioteke Narodne skupštine republike Srbije za potrebe rada narodnih poslanika i Službe Narodne skupštine, od 11. 03. 2015. 03/2015. Dostupno na: <https://vakcinacija.gov.rs/vaccine-protiv-covid-19-u-srbiji>
- Komarčević, D. (2021, 31. mart). Ko su lekari antivakseri u Srbiji? Negatori virusa u belim mantilima. *Radio Slobodna Evropa*. Dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/31179853.html>
- Ministarstvo zdravlja – Republika Srbija. Informacije od značaja za putnike u međunarodnom saobraćaju ulazak u Republiku Srbiju. Dostupno na: <https://www.zdravlje.gov.rs/tekst/351321/informacije-od-znacaja-za-putnike-u-medjunarodnom-saobracaju-ulazak-u-republiku-srbiju.php>
- Pravno informacioni sistem Republike Srbije. <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/fp/covid19>
- Republika Srbija – Ministarstvo finansija. Odluke Vlade Republike Srbije. Dostupno na: <https://www.mfin.gov.rs/sr/aktivnosti-1/odluke-vlade-republike-srbije-1>
- Republika Srbija – Ministarstvo spoljnih poslova (2022, 20. septembar). Covid-19 – uslovi za putovanje: režim ulaska državljana Republike Srbije u uslovima pandemije Covid-19. Dostupno na: <https://www.mfa.gov.rs/gradjani/putovanje-u-inostranstvo/covid-19-uslovi-za-putovanje>
- Robson, D. (2021, 16. august). Korona virus: Zašto neki ljudi ne žele da se vakcinišu protiv Kovida-19. *BBC News na srpskom*. Dostupno na: <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-58228246>
- World Health Organization. (2020, 11. mart). WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19 – 11 March 2020. Dostupno na: <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020>.

Dragana Ćorić\*

## VACCINATION AGAINST COVID-19 – THE ONE’S RIGHT TO CHOOSE OR A COMMUNITY OBLIGATION?

### *Summary*

*The pandemic circumstances in which both the Republic of Serbia and the world find themselves three years in a row, have triggered numerous debates on various aspects of living in “new normal” conditions. Starting with the ban on free movement of citizens during a certain period of the day (so-called curfew), (re)learning the basic rules of hand hygiene, providing personal (safe) space to each person, experts from different fields have been crossing their arguments on (scientific) battlefields for months, regarding each of the declared preventive measures for prevention of spreading of further infection. Fighting this enemy, which is invisible, its mode of attack and speed of attack on the human body unpredictable and constantly changing, has given rise to a special campaign for mandatory vaccination of certain categories of the population, in order to protect them from death from this disease, because their immune system is considered more vulnerable to infection. However, in particular, the concept of compulsory vaccination has come under attack from individual rights advocates (who are also in favor of their primacy over collective rights – believing that the community is made up of many satisfied individuals).*

*This paper will consider the confrontation of two concepts – individual rights and collective rights, in the context of vaccination against Covid-19. The individual right of each person is in this case his right to choose, which guarantees the person the autonomy in choosing medical treatment or giving up any treatment. On the other hand, the right of a community to demand that its members submit to its demands for self-preservation, by having to do something they do not fully agree with, exceeds the compromise limit that an individual agrees to when entering a community. Striving to receive protection in the community, especially the protection of his autonomy and individuality, the individual found himself betrayed in pandemic circumstances because his individuality was grossly violated by the request for vaccination. Otherwise, a member of the community who wanted to exercise his right to vote was expelled from the community and denied the realization of numerous other rights. Or isn’t it?*

---

\* PhD in Law, Assistant Professor at the Faculty of Law, University of Novi Sad, Republic of Serbia. E-mail: dragancica2@gmail.com

*The question we want to shed light on here is: how much freedom is enough for an individual, without endangering the community in which he lives and thus acting self-destructively on his own? Is there a limit, or have those limits been erased in pandemic circumstances?*

**Keywords:** *individual rights, collective rights, vaccination, right to choose, Covid-19 pandemic.*